

KASNOANTIČNI PRSTAN S PORTRATOM

MIRINA CVIKL-ZUPANČIČ

Muzej, Kamnik

Železen prstan s portretno gravuro in napisom je prišel v zbirko kamniškega muzeja med nekaj fragmenti rimskih fibul in steklenih jagod ob odkupu izbora predmetov Sadnikarjeve zapuščine leta 1965. Do inventarizacije je ostal, na videz nepomembni, močno oksidirani prstan neopazen. Šele pri čiščenju pred inventarizacijo se je na zgornji strani sicer popolnoma zarjavеле površine prstana pokazal portret. Po skrbnem in natančnem čiščenju se nam je odkril njegov nekdanji videz (T. 1: 2, 3).

Opis prstana: moški železen pečatni prstan, čašaste oblike (višina glave prstana 7 mm), debelina obročka 1–2 mm, premer obročka 2 cm, na vrhu prstanove glave (premer 13 mm) je vstavljena srebrna ploščica (premer 9 mm), ki je ob robovih deloma uničena. Vanjo je vgraviran portret moža v levo in z leve na desno tekoči napis ABVND — ANTI. Srebrno ploščico obdaja niz punciranih pik na robu železne površine. Portret kaže moža s precej bujno pričesko, oblečenega v oklep ter ogrnjenege v plašč, ki ga spenja fibula na desni rami (T. 1: 1).

Prstan predstavlja izreden kos nakita, ki mu pri nas ne najdemo analogije. Po stilnih karakteristikah pa ga lahko dokaj natanko časovno opredelimo.

Oblika. Baročne oblike prstanov 3. stoletja v začetku 4. izzvenijo, ko se pojavijo spet enostavnejše (T. 1: 4–7). Glava prstana je čašaste oblike. Še najbližji (po obliki) našemu prstanu je železni prstan iz Bregenza (T. 1: 7), ki pa ima v glavo vdelano štirioglato ploščico.

Tehnika. Prstan je vlit, obroček ni naknadno privarjen na glavo prstana. Neki čas je posebno priljubljeno vstavljanje žlahtnih kovin v nežlahtne; zlato in srebro v bron in železo, t. i. tavširana tehnika.¹ V našem primeru je v železo vstavljena srebrna ploščica.

Ime. Z leve v desno tekoči napis ABVNDANTI je genetiv kognomena ABUNDANTIUS. Za ime *Abundantius* (f in m) lahko rečemo, da ima pomen izrazito krščanskega imena.² Genetiv imena nam pove lastnika pečatnega prstana,³ v pomenu *Abundanti* (— *sigillum anuli*).

¹ F. Henkel, *Die römischen Fingerringe der Rheinlande und der Benachbarten Gebiete*. Berlin (1913) 295.

² Za podatke iz *Inscr. Lat. Christ. vet. in Inscr. Lat. de la Tunisie* 1968 se najlepše zahvaljujem kolegu J. Šašlu. Primerjaj tudi: Paulys RE I, 1894, 126, kjer je omenjen neki *Abundantius*, ki ga je Theodosius imenoval za magistra *utriusque militiae* 392 in za konzula 393. V RE navedena literatura žal pri nas ni dostopna.

³ F. Henkel, o. c. 321.

Pričeska. Pričeska postavlja prstan ne samo v 4., ampak natančneje, v sredino 4. stoletja. Z medaljonom Konstantina Velikega iz l. 330 (T. 2: 1), z arhaiziranim portretnim tipom, se pričjenja namreč zadnja sijajnejša faza kraljevske pričeske, t. i. konstantinska državniška pričeska.⁴ Karakteristično zanj je, da postanejo tudi spodnji, na vrat spuščeni lasje okrasni del pričeske. Zaključni vzpon doseže ta pričeska po tricenaliji 335 (T. 2: 2) Konstantina Velikega. Lasje padajo globoko na čelo, zavitek na tilniku je še bohotnejši, ob robu zvit, pogosto ima v sredini prečo.

Sinovi Konstantina Velikega, po njegovi smrti, še dalje nosijo pričesko v očetovem stilu. Posebnih razlik med pričeskami bratov ni opaziti. Lasje s temena v vrtincu padajo daleč na čelo (T. 2: 3).⁵ Takratno modno središče menijo, da je rezidenca Konstancija II., Antiohija. Kaže, da je takšno pričesko v času prve generacije po Konstantinu Velikem nosila zgolj elita, ki je imela dovolj časa, da se je posvečala svoji zunanosti. Istočasno s to pričesko se namreč pri pravih Rimljanih in predvsem med navadnimi vojščaki nosi bolj praktična in preprosta pričeska.⁶ Na rimskih (v Rimu kovanih) novcih se pojavi krajša pričeska, pri kateri lasje ne padajo več tako globoko na čelo (T. 2: 5). Galski uzurpator Magnencij nosi »konstantinsko«⁷ pričesko, ki pa je zelo poenostavljena. Lasje še vedno padajo na čelo, na tilniku so krajši, ob straneh ne več nakodrani in ne počesani na prečo (T. 2: 4).

Po smrti Konstancija II. (3. 11. 361) se pojavi na dvoru reakcija proti njegovi luksuzni pričeski. Julijan je že kot cezar in kot samostojni vladar zelo poenostavil konstantinsko pričesko (T. 2: 6).

Abundancijeva pričeska je nedvomno iz časa konstantinske državniške pričeske. Zaradi tehnike, v kateri je portret napravljen (gravura), jo je težko natančneje opredeliti. Z nekaj sumarnimi potezami je podana le glavna karakteristika frizure. Lastnik prstana je bil vojščak, ki ni imel veliko časa in možnosti za vsakodnevno urejanje pričeske. Po portretu sodeč, je bil mlajši mož, verjetno kar precej navdušen za modne novotarije. Nosil je takrat modno pričesko, ki pa je bila zaradi razumljivih razlogov poenostavljena, verjetno bolj podobna Magnencijevi.

Po naštetih elementih sodi prstan v sredino 4. stoletja, v čas, ki mu lahko najdemo lepo historično oporo, v čas Magnencijevega pohoda skozi naše kraje. Kakšen pretres pomeni Magnencijev pohod za takratno prebivalstvo, nam povedo številne numizmatične zakladne najdbe, ki na svoj način dokumentirajo vso Magnencijevo pot.⁷ Najdba šatulje z napisom *Constantinopolis, Carthago, Nicomedia, Siscia* — najdena v nekem rimskem

⁴ R. Delbrueck, *Spätantike Kaiserporträts*. Berlin - Leipzig (1933) 38; za po stilu in pričeski zelo sorodno gemo primerjaj intaglio iz Pariza, ki predstavlja poprsje Konstancija Gala, v Delbrueck, o. c., T. 75: 1 (povečava).

⁵ Najlepše se zahvaljujem prof. A. Jeločniku za ljubeznivost, da je dovolil prefotografirati originala 3 in 4 na T. 2, iz numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja v Ljubljani.

⁶ R. Delbrueck, o. c. 41.

⁷ Za napotke pri upoštevanju numizmatičnih najdb iz Magnencijevega časa pri nas se zahvaljujem kolegu E. Peganu.

sarkofagu — danes v Budimpešti;⁸ najdba Mitrovica — zakopana ok. 350;⁹ najdba Dobrotin na Kosovu;¹⁰ najdba novcev v Gabošu — Vinkovci, zakopana jeseni 351;¹¹ najdba iz Uba;¹² zakladna najdba, najdena pri gradnji obrtne šole v Ljubljani;¹³ najdba pri gradnji klasične gimnazije v Ljubljani;¹⁴ najdba medaljonov v Igriški ulici v Ljubljani.¹⁵

Naštetim najdbam lahko danes prištejemo še pečatni prstan višjega vojaškega oficirja, iz zbirke kamniškega muzeja. Zaradi izredne ohranjenosti (ostri robovi črk in gravure)! sklepam, da je bil napravljen komaj kakšno leto pred prihodom v zemljo.

Natančnega najdišča prstana nimamo. Sadnikar je zbiral predmete predvsem na terenu nekdanjega političnega okraja Kamnik. Prstana oz. portreta ni nikdar videl, ker je bil popolnoma prekrit s plastjo rje, tako da odpade pomislek, da bi ga nekje zaradi njegove kvalitete kupil. V zbirko je verjetno prišel še z drugimi predmeti (grob?), skoraj gotovo ne kot posamična najdba. Kot vesten zbiralec ga je sicer spravil, ker pa se specialno za arheologijo ni zanimal, ga ni niti opral. Širše najdišče prstana dobimo le po logičnih zaključkih in po primerjavi podatkov o najdiščih drugih arheoloških predmetov iz zbirke Sadnikar (90 % predmetov najdenih na Kamniškem). Skoraj z gotovostjo lahko trdimo, da je bil najden nekje v okolici Kamnika (Tuhinjska dolina?) ali mogoče celo Trojan, ki so prizorišče boja poleti 351 med Magnencijem in Konstancijem.

ZUSAMMENFASSUNG

Spätantiker Fingerring mit Porträt

Für die Sammlung des Museums in Kamnik wurde im Jahr 1965 durch Kauf ein eiserner Fingerring erworben.

Charakteristische Merkmale: Männlicher eiserner Siegelring mit eingelegtem Silberplättchen (Tauschierung) — kreisförmig (9 mm), Reif etwa 2 mm dick, innere Weite 18 : 20 mm. Das Plättchen trägt das eingravierte Bildnis eines männlichen Kopfes mit der Inschrift ABVND ANTI.

* Laszowski, Prinosi Hrvata za madžarski narodni muzej v Budimpešti. Vjesnik Hrv. arh. druš. 2, 1896-97 (1897) 18—19 — najdišče neznano; Mommsen, CIL III 3969, meni, da je iz Siska.

⁹ J. Brunšmid, Nekoliko načašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. VI. Načasće rimskih carskih novaca u Mitrovici. Vjesnik Hrv. arh. druš. 2, 1896-97 (1897) 82—93.

¹⁰ E. Čerškov, Kasnoantička ostava iz Dobrotina na Kosovu. Glasnik Muzeja Kosova i Metohije 7, 1962-63 (1963) 317—338.

¹¹ J. Brunšmid, Vjesnik Hrv. arh. druš. 8, 1905, 10.

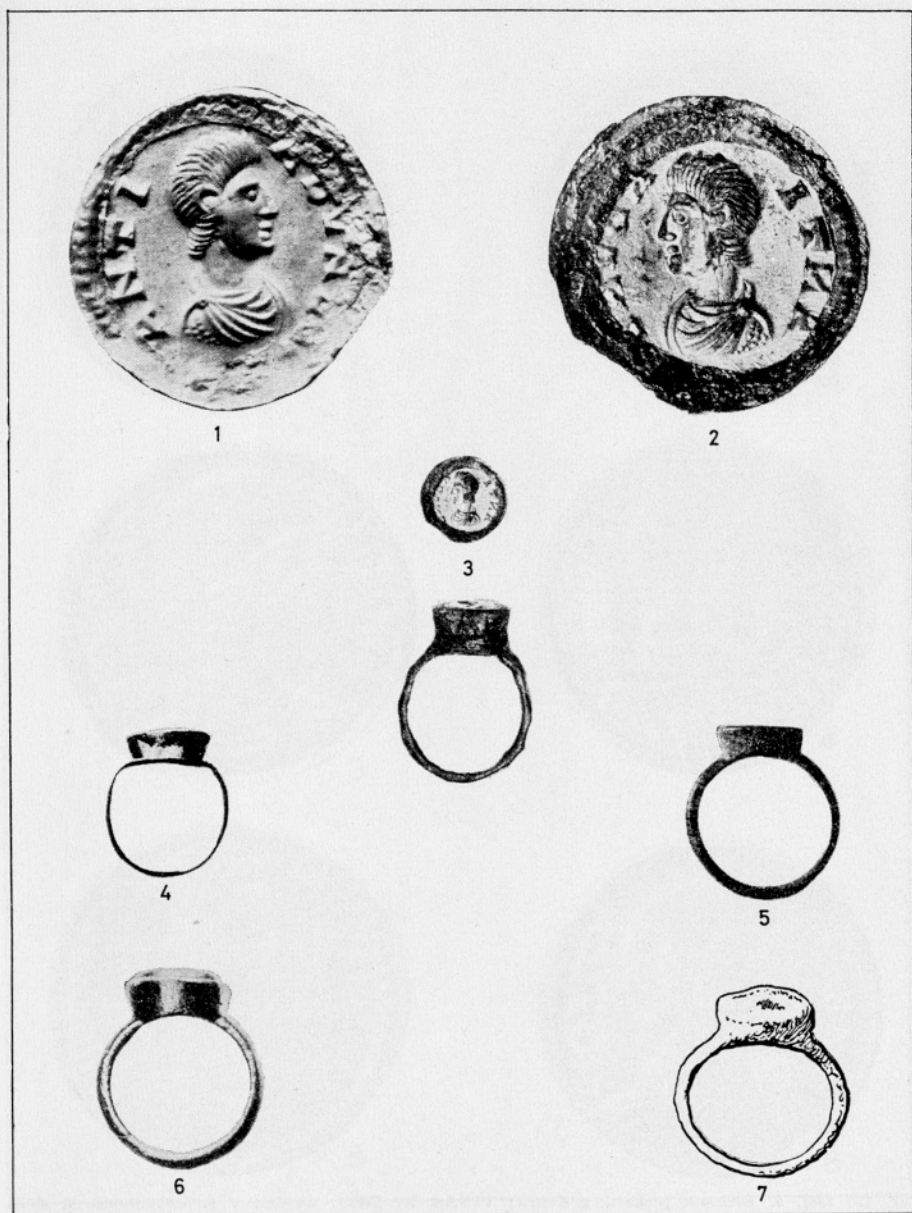
¹² 12.000 maiorin in centenionalov, ki se končujejo 351/352 — danes v Narodnem muzeju v Beogradu.

¹³ W. Schmid, MZK 9, 1910, 145, Krain-Laibach; M. Pajk, Rimska Emona vstaja. Carniola 1, 1910, 117; W. Schmid, Römische Silberbarren mit Stempeln vom Deutschen Grunde in Laibach. Carniola 3, 1912, 136.

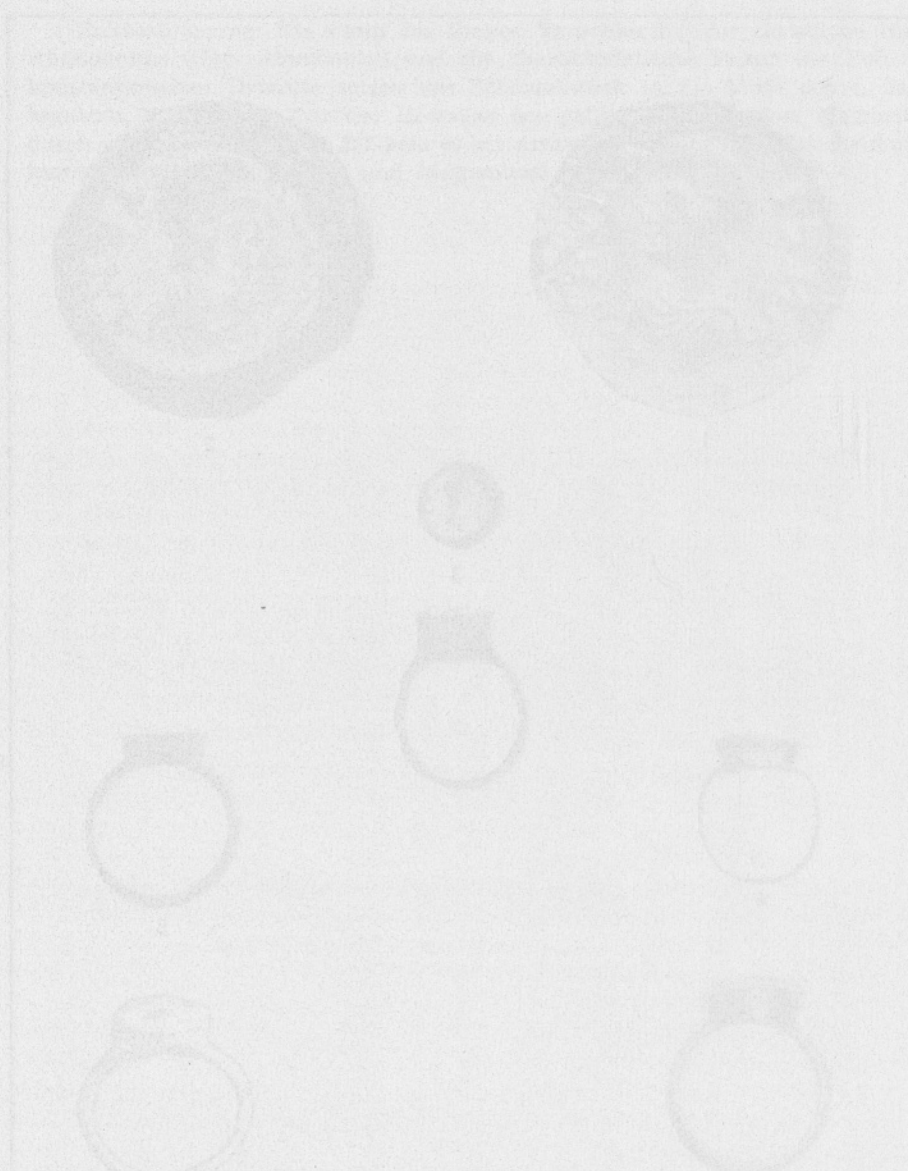
¹⁴ A. Müllner, Münzfund am Grunde des neuen Gymnasial-Gebäudes. Argo 7, 1899, 55.

¹⁵ Gl. A. Jeločnik, Emonska najdba Magnencijevih multiplih zlatnikov; v istem zvezku AV na str. 201 ss in T. 1 in 2.

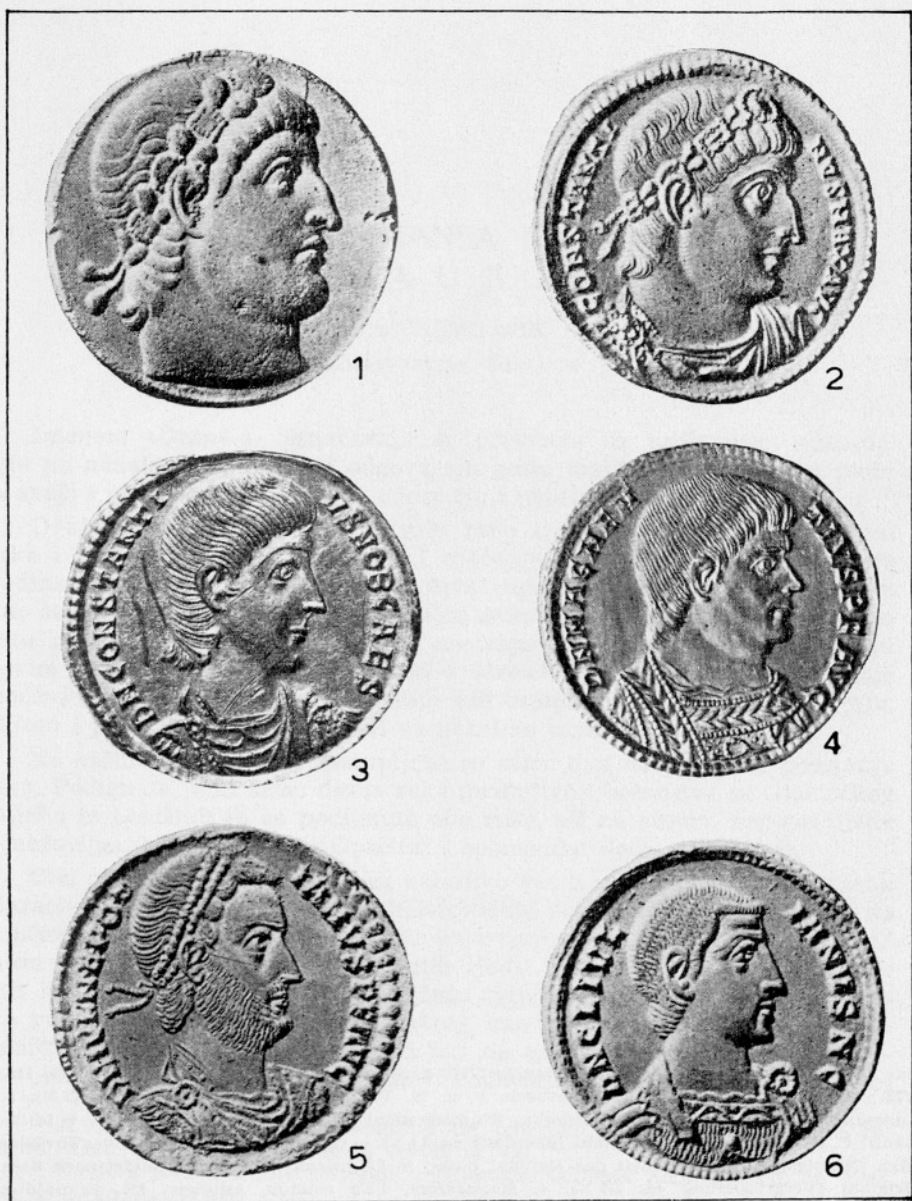
Zeitbestimmung: Die Form des Ringes, Tauschierung, der christliche Name *Abundantius* (Gen. *Abundanti!*) und die charakteristische Frisur der Zeit der konstantinischen Dynastie setzen das Schmuckstück in die Mitte des 4. Jahrhunderts, d. h. in die Zeit der Heerzüge des gallischen Usurpators Magnentius durch unser Land (im Jahr 351 kam es bei *Atrons* — Trojane zum Entscheidungskampf zwischen Constantius und Magnentius).

1. Odtis pečatnega prstana s portretom (Muzej Kamnik). Povečava 3,5 X. — Abdruck des Siegelringes mit Porträt (Museum in Kamnik). Vergrößerung 3,5 X. 2. Pečatni prstan s portretom (Muzej Kamnik). Povečava 3,5 X. — Siegelring mit Porträt (Museum in Kamnik). Vergrößerung 3,5 X. 3. Pečatni prstan s portretom (Muzej, Kamnik). Velikost 1/1 — Siegelring mit Porträt (Museum in Kamnik). Grösse 1/1. 4. Zlat prstan z ovalnim karneolom — sedeči Jupiter v levo, najdišče Mainz (po F. Henkel, Die römischen Fingerringe der Rheinlande, 38, T. 13: 236). — Goldener Fingerring mit ovalem Karneol — sitzender Juppiter, nach links gewendet, Fundort Mainz) nach F. Henkel, Die römischen Fingerringe der Rheinlande, 38,

Taf. 13: 236). 5. Bronast prstan, gravura: VIVAS IN DEO, najden v severovzhodnem delu kastela (v kanalu hipokavsta) Ening (po Henkel, o. c. 91, sl. 47). — Bronzener Fingerring mit Gravur: VIVAS IN DEO, gefunden im nordöstlichen Teil des Kastells (im Kanal des Hypokaustums) Ening (nach Henkel, o. c. 91, Fig. 47). 6. Bronast prstan, s fantastično upodobitvijo, najdišče Köln (po Henkel, o. c. 91, T. 38: 972). — Bronzener Fingerring, mit phantastischer Darstellung, Fundort Köln (nach Henkel, o. c. 91, Taf. 38: 972). 7. Zelezen prstan, s štiroglato ploščico; iz skeletnega groba št. 488 — Bregenz (po Henkel, o. c. 146, sl. 98). — Eiserner Fingerring, mit viereckigem Plättchen; aus dem Skelettgrab Nr. 488 — Bregenz (nach Henkel, o. c. 146, Fig. 98). Prstani 3—7 so odslikani v naravni velikosti. — Die Fingerringe 3—7 sind in natürlicher Grösse abgebildet

1. *Constantinus I*, AR — *multipla*, *Constantinopolis*, 330, (Milano); Friedländer, ZfN 3, 1876, 125, 3; Maurice II, 520, V; Gneecchi, p. 58; 13; T. 28; Brunn, RIC 53. Po R. Delbrueck, Spätantike Kaiserporträts. Berlin-Leipzig (1933) 76, T. 4: 37 (povečava ca. 1 ×). — *Constantinus I*, AR — *multipla*, *Constantinopolis*, 330, (Milano); Friedländer, ZfN 3, 1876, 125, 3; Maurice II, 520, V; Gneecchi, S. 58; 13; Taf. 28; Brunn, RIC 53. Nach R. Delbrueck, Spätantike Kaiserporträts. Berlin-Leipzig (1933) 76, Taf. 4: 37 (Vergrößerung etwa 1 ×). 2. *Constantinus I*, *solidus*, *Antiochia*, 335/6; Bement Coll. Nawille VIII (Genève 1924) 1483; C. 604; Maurice III, 214, VIII; Brunn, RIC 96. Po Delbrueck, o. c. 76, T. 4: 41 (povečava ca. 1,5 ×). — *Constantinus I*, *Soli-*

dus, *Antiochia*, 335/6; Bement Coll. Naville VIII (Genève 1924) 1483; C. 604; Maurice III, 214, VIII; Brunn, RIC 96. Nach R. Delbrueck, o. c. 76, Taf. 4, 41 (Vergrößerung ca. 1,5 ×). 3. *Constantius Gallus*, solidus, Thesalonika, (Numismatischer Kabinett Narodnega muzeja v Ljubljani); C. 25. Odslikano po originalu (povečava ca. 2,5 ×). — *Constantius Gallus*, Solidus, Thesalonika (Numismatisches Kabinett des Narodni muzej in Ljubljana); C. 25. Abgebildet nach dem Original (Vergrößerung ca. 2,5 ×). 4. *Magnentius*, 1 1/2 solidus, Aquileia, 351, iz najdbe Emona (gl. A. Jeločnik, tu, str. 206, T. 2: 4); Numismatischer Kabinett Narodnega muzeja v Ljubljani. Odslikano po originalu (povečava ca. 1 ×). — *Magnentius*, 1 1/2 Solidus, Aquileia, 351, aus dem Fund Emona (s. A. Jeločnik, hier. S. 206 Taf. 2: 4); Numismatisches Kabinett des Narodni muzej in Ljubljana. Abgebildet nach dem Original (Vergrößerung ca. 1 ×). 5. *Nepotianus*, solidus, Roma, 350, (Medagliere Vaticano); C. 2. Po Delbrueck, o. c. 83, T. 9: 1 (povečava ca. 1 ×). — *Nepotianus*, Solidus, Roma 350, (Medagliere Vaticano); C. 2. Nach R. Delbrueck, o. c. 83, Taf. 9: 1 (Vergrößerung ca. 1 ×). 6. *Iulianus*, solidus, Roma, 355; Evans Coll. III (Genève 1922), 213; cfr. C. 8 var. Po Delbrueck, o. c. T. 9: 1 (povečava ca. 1 ×). — *Iulianus*, Solidus, Roma 355; Evans Coll. III (Genève 1922), 213; cfr. C. 8 Var. Nach R. Delbrueck, o. c. Taf. 9: 1 (Vergrößerung ca. 1 ×)